

УДК 339.9(477)

Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України

Лисенко Ж.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Буковинського державного фінансово-економічного університету

У статті розкрито суть і сучасний стан розвитку транснаціональних корпорацій, а також розглянуто позитивний і негативний вплив їх діяльності на національну економіку. Проаналізовано надходження прямих іноземних інвестицій в Україну і наведено перелік ТНК, які працюють на її території. З'ясовано загрозу транснаціоналізації для приймаючої країни на рівні держави, підприємства і громадянина та визначено основні шляхи її зменшення.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, позитивний і негативний вплив, національна економіка, прями іноземні інвестиції.

Лысенко Ж.П. ВЛИЯНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

В статье раскрыта сущность транснациональных корпораций и рассмотрено положительное и отрицательное влияние их деятельности на национальную экономику. Проанализировано поступление прямых иностранных инвестиций в Украину и приведён перечень ТНК, которые работают на её территории. Выявлена угроза транснационализации для принимающей страны на уровне государства, предприятия и гражданина, а также определены основные пути её уменьшения.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, позитивное и негативное влияние, национальная экономика, прямые зарубежные инвестиции.

Lysenko Z.P. THE INFLUENCE OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS' ACTIVITIES ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The essence of transnational corporations is revealed in the article. Positive and negative effect of their activities on the national economy is considered. Direct foreign investments receipts to Ukraine are analyzed. The list of transnational corporations operating on its territory is presented. The threat of transnationalization for the host country at the state, company and citizen level is found out.

Keywords: transnational corporations, positive and negative effect, national economy, foreign direct investment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку інтеграційних процесів в Україні гостро постала потреба у розширенні меж руху товарів, послуг та чинників виробництва та її виходу на світовий товарний ринок, що, безумовно, стане позитивним фактором зміцнення її позиції у світовій фінансовій системі. Таким чином, одним з елементів розширення сфери зовнішньоекономічної діяльності підприємств є формування транснаціональних корпорацій (ТНК), які стали основною рушійною силою розвитку світового господарства.

На сьогоднішній день сучасний світ опинився на порозі переділу ТНК, які конкурують між собою за нові сфери впливу, ринки виробництва і збуту, технології і максимально можливі прибутки. Глобалізація та інтернаціоналізація виробництва та капіталу, приватизація, створення світових політичних та економіч-

них об'єднань, лібералізація торгівлі поставили їх у центр сучасного економічного розвитку. Саме тому українська економіка повинна формувати світові господарські зв'язки та бути відкритою для їх діяльності, проте так, щоб це не зашкодило розвитку національного товаровиробника та здоровій конкуренції всередині країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками спостерігається чималий інтерес із боку економістів, аналітиків, політологів та інших учених до питань ролі діяльності транснаціональних корпорацій на світовому ринку торгівлі, їх проявів, впливу на різні системи, подальшого розвитку та ін. Про це свідчить активна наукова діяльність зарубіжних учених щодо дослідження процесів, які стосуються розвитку ТНК їхніх країн. Серед найбільш відомих праць слід відмітити роботи таких дослідників, як Дж. Сорос,

Ч. Хориок, Р. Бертрамс, Х. Дерих, М. Енг, Л. Мауер, М. Обстфельд, Г. Белоглазова, О. Лаврушин та ін.

Водночас глобалізаційним процесам, пов'язаним з інтеграцією економічної системи України у світову торгівлю товарами та послугами через розвиток діяльності транснаціональних корпорацій на території нашої країни, присвячені праці таких вітчизняних учених, як: П.В. Мекшун, Є.М. Терехов, В.В. Македон, І.Б. Сорока, М. Кравченко, А. Кузьменко, Д.Г. Лук'яненко, Т. Орехова. Проте, на нашу думку, необхідно краще висвітлити проблеми глобалізації ТНК та визначити їх вплив на економічну систему України.

Формування цілей статті (постановка завдання). Необхідно визначити суть та стан розвитку ТНК, а також розглянути їх позитивний та негативний вплив на національну економіку, проаналізувати динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну як одного з показників участі країни в зовнішньоекономічній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах становлення та розвитку глобалізації економічних систем різних країн дане поняття можна розглядати як процес міжнародного економічного розвитку, що характеризується певною еволюційністю й етапністю та визначає способи включення країн до глобальної економічної системи. Водночас вона виступає однією з вимог сучасного етапу світогосподарського розвитку, оскільки навіть найбільш високорозвинуті країни вирішують завдання забезпечення ефективності виробництва за допомогою міжнародного співробітництва як результату міжнародного поділу праці. На сьогоднішній день рушійною силою глобалізації є зростання конкуренції, і саме тому найбільші вигоди від неї отримують лише промислово розвинуті країни, що, безперечно, відображає негативні наслідки для країн, що розвиваються, або ж країн із низьким рівнем економіки, які хоч і приймають участь у міжнародному поділі праці та виробництві, проте в силу своїх можливостей не можуть займати вигідну позицію на світовому ринку торгівлі товарами та послугами.

Глобальні зрушення проявляються в таких формах: міжнародне інвестування, ТНК, транснаціональні стратегічні альянси, міжнародні фінансові центри, засоби масової інформації, глобальні комунікаційні системи, міжнародні регіональні об'єднання тощо [4]. Серед цих форм найвагоміше місце у світових інтернаціоналізаційних процесах науковці виділяють ТНК.

За офіційним визначенням Конференції ООН із торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD), транснаціональна корпорація (transnational corporation, multinational corporation, multinational company, multinational enterprise) – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень [7].

Експерти ООН виокремили ознаки, за наявності яких компанію можна віднести до транснаціональної:

- річний обсяг такої компанії повинен перевищувати 100 млн. дол. США;
- наявність філіалів не менше ніж у шести країнах;
- аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції [7].

Транснаціональний статус компанії можливо визначити і за структурою її активів. Деякі іноземні дослідники до ТНК відносять компанії, які мають 25% своїх активів за кордоном [2].

На сьогоднішній день найбільшими ТНК у світі вважаються китайська фірма ICBC, вартість активів якої становить 3 124,9 млрд. дол. США. Крім неї, у Топ-10 найбільших ТНК світу увійшли китайські: China Construction Bank, Agricultural Bank of China, Petro China та фірми США: JPMorgan Chase, Berkshire Hathaway, Exxon Mobil, General Electric, Wells Fargo [5].

Згідно зі щорічною Доповіддю про світові інвестиції (2014 р.), підготовленою UNCTAD, яка традиційно вивчає діяльність ТНК, у світі налічується 82 тис. транснаціональних корпорацій із 810 тис. зарубіжних підрозділів. Проте, незважаючи на таку велику їх кількість, учені з Вищої технічної школи Цюріха за допомогою складеної ними моделі глобальної економіки визначили, що 40% усього світового доходу належить лише 85 транснаціональним корпораціям [5].

Найбільш потужні ТНК розташовані в США, Європейському Союзі та Китаї. Проте все більшого розвитку набувають ТНК таких нових індустріальних країн, як Південна Корея, Бразилія, Мексика та Гонконг, що зумовлено впровадженням цими державами стратегії застосування конкурентних переваг.

Посилення ТНК швидко зростаючих азіатських країн повинні привести до нової розстановки сил на світових ринках. Уперше за багато десятиліть США втратили статус найбільшої

економічної держави у світі, передає Fox News із посиланням на МВФ, за даними звіту якого обсяг національного економічного виробництва за рік у Китаї становив 17,6 трлн. дол., тоді як у США ця цифра становила 17,4 трлн. дол. Ще 14 років тому США виробляли в три рази більше, ніж Китай. За даними «Файненшл Таймс», економіка Китаю може тепер уважатися найбільшою у світі, але країна ще не найбагатша, ВВП на душу населення в Китаї, як і раніше, менше, ніж чверть від рівня США.

Із 500 самих могутніх міжнародних (транснаціональних) компаній (ТНК) 85 контролюють 70% усіх закордонних інвестицій. ТНК функціонують не в усіх галузях. Більшість транснаціональних корпорацій припадає на нафтову, хімічну промисловість, автомобілебудування та електроніку. Це пояснюється тим, що в цих напрямках простіше, вигідніше створювати міжнародні виробничі об'єднання. Ці 500 найпотужніших ТНК реалізують 95% фармацевтики, 80% усієї виробничої електроніки і хімії та 76% продукції машинобудування (виробнича сфера). Більше половини, а саме 60%, міжнародних компаній зайнято у сфері виробництва, 37% – у сфері послуг і 3% – у видобувній промисловості і сільському господарстві [5].

ТНК здебільшого визначають динаміку та структуру, рівень конкурентоспроможності на світовому ринку товарів і послуг, а також міжнародний рух капіталу та передачі технології (знань). Вони також визначають пропорції економіки країни базування головної компанії та економіки приймаючих країн.

ТНК відіграють провідну роль в інтернаціоналізації виробництва, яка одержує все більш широке поширення в процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн.

На частку ТНК доводиться 40% світового товарообігу послугами, 90% продажу патентів, ліцензій, ноу-хау. Вони становлять половину найбільших економік світу, контролюють 50% світової та 67% зовнішньої торгівлі.

Сьогодні ТНК – реальний показник того, що рівень концентрації капіталу і виробництва переріс національні межі, що вони стали займати міцні позиції не тільки в національній, але і світовій економіці.

Зважаючи на швидкий розвиток та захоплення сучасними ТНК усе більшої частини господарства національних економік різних країн, а також підсилення їх ролі у процесах глобалізації та інтернаціоналізації, на нашу думку, є доцільним оцінити їх вплив і на Укра-

їну, яка переживає економічну кризу, а тому особливо відчуває потребу у фінансовій підтримці, технологічній допомозі та широкому досвіді міжнародних компаній. Саме тому світові економічні зв'язки та взаємодія національних економік можуть стабілізувати розвиток продуктивних сил і забезпечити зростання життєвого рівня населення.

У межах вітчизняної національної економічної системи, розвиток транснаціональної діяльності, передбачає вирішення двох основних завдань:

- залучення необхідного для розвитку капіталу та проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках. Із цієї позиції розглянемо динаміку поширення ідей транснаціоналізації в українському бізнесі.

На сьогоднішній день найвищою формою господарської діяльності, що існує всередині країни, є фінансово-промислові групи, які мають на меті подальше розширення своєї діяльності і перетворення у транснаціональні корпорації. Серед таких груп можна відзначити фінансово-промислові групи «Приват» та «Інтерпайп». Водночас навіть такі потужні виробничо-фінансові комплекси не в змозі виступати на міжнародній арені на рівні інших ТНК світу. Серед об'єктивних проблем, які існують в Україні щодо розширення діяльності ТНК, можна назвати такі [4]:

- нестабільність політико-правового середовища країни;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури;
- нестабільність курсу національної валюти;
- нерозвиненість внутрішнього інвестиційного ринку;
- обмежена зовнішня орієнтація бізнесу;
- інформаційна відсталість країни;
- невеликі (у світовому масштабі) розміри бізнес-груп;
- наздоганяючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання;
- криза високотехнологічних галузей економіки тощо.

ТНК впливають на країни базування і приймаючі країни. Оцінювати їх діяльність у приймаючій країні необхідно на рівні держави, вітчизняних підприємств і громадян. Більшість країн, як розміщують філії ТНК на своїй території, схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою за залучення прямих іноземних інвестицій. Позитивний вплив ТНК на економіку приймаючих країн виявляється у створенні додаткових робочих місць, поживав-

ленні внутрішньої торгівлі, впровадженні інновацій і випуску нових видів продукції.

За даними Держкомстату, впродовж останніх років спостерігається чималий інтерес іноземних інвесторів до економічного та виробничого потенціалу України. Станом на 01.01.2015 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2 млрд. 451,7 млн. дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу). та в розрахунку на одну особу населення становить 1 072,0 дол. [6].

Згідно з повідомленням, інвестиції надійшли зі 131 країни світу. Із країн ЄС із початку інвестування внесено 35 млрд. 575,5 млн. дол. інвестицій (77,5% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 10 млрд. 340,5 млн. дол. (22,5%).

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 13 млрд 710,6 млн. дол., Німеччина – 5 млрд. 720,5 млн. дол., Нідерланди – 5 млрд. 111,5 млн. дол., Російська Федерація –

2 млрд. 724,3 млн. дол., Австрія – 2 млрд. 526,4 млн. дол., Велика Британія – 2 млрд. 145,5 млн. дол., Вірґінські Острови (Брит.) – 1 млрд. 997,7 млн. дол., Франція – 1 млрд. 614,7 млн. дол., Швейцарія – 1 млрд. 390,6 млн. дол. та Італія – 999,1 млн. дол. [6].

Більша частина інвестицій зарубіжних підприємств зосереджена у промисловості та установах фінансової і страхової діяльності, а найменше – в організаціях, що здійснюють професійну наукову та технічну діяльність (рис. 1).

Українська економіка зацікавила іноземних інвесторів насамперед природно-сировинною базою і дешевою робочою силою. Не останніми мотивами приходу ТНК у вітчизняну економіку також стала можливість завоювання нового великого ринку збуту продукції і послуг та участь у приватизації, особливо стратегічних об'єктів.

Значний іноземний капітал прийшов у країну саме через інвестиції з боку ТНК, про що свідчить табл. 1.

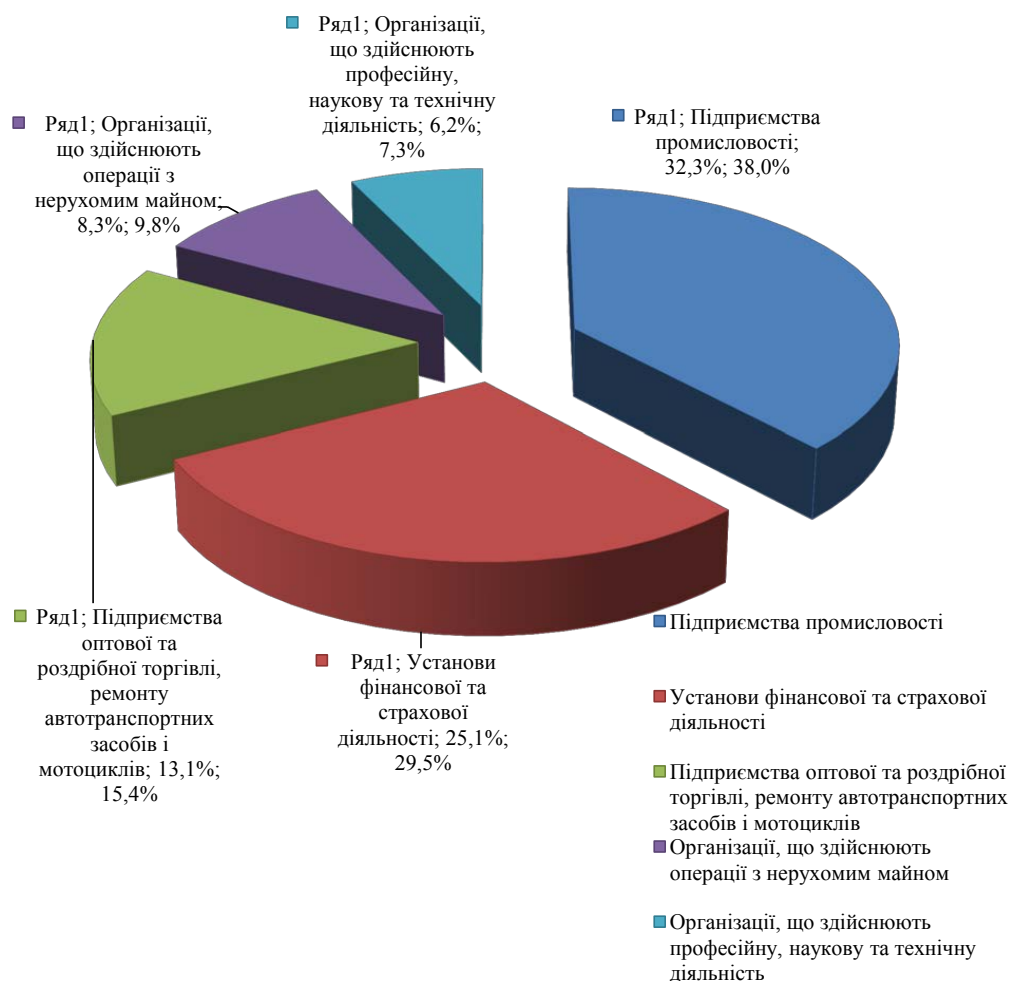

Рис. 1. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки

Джерело: розроблено автором за даними [6]

Іноземні ТНК здатні сприяти модернізації капіталоємних виробництв та поліпшенню загального рівня корпоративного управління, надати певні антикризові гарантії. Українські партнери через їх канали можуть закріпитися на традиційних ринках реалізації продукції та вийти на нові.

Для всебічної оцінки ролі ТНК в приймаючих країнах необхідно визначити не тільки переваги для української економіки від їх діяльності, але й оцінити загрози, які вони їй несуть.

Найбільша небезпека полягає в тому, що функціонування ТНК має наднаціональний характер і приводить до формування наддержавних зв'язків. На нашу думку, загрози національній економіці полягають в такому. По-перше, чимала кількість ТНК настільки великі за розмірами, що за обсягом обороту перевершують окремі країни. Це дає їм можливість вести справи безпосередньо з главами держав і здійснювати тиск на уряд приймаючої країни.

По-друге, для забезпечення корпоративної політики ТНК у зовнішній політиці реалізують свою дипломатію на основі власної корпоративної ідеології. Вони мають власні спецслужби і достатню кількість зброї для військових заворушень.

По-третє, кінцева мета діяльності ТНК – максимізація прибутку, тому можлива ситуація, коли досягнення цієї мети призведе до негативних економічних і соціальних наслідків усередині країни, виснаження природних ресурсів. ТНК здатні лобювати прийняття певних законів на свою користь у приймаючій країні.

По-четверте, іноземні інвестори найчастіше захоплюють перспективні і більш розвинуті напрями діяльності приймаючих країн і можуть нав'язувати вітчизняним підприємствам застарілі й екологічно небезпечні технології. В Україні більша частина зарубіжних компаній зосереджена в галузях торгівлі, ремонту, операціях із нерухомістю, будівництві, переробці сировини, які дають змогу швидко отримувати прибутки. Водночас добувна промисловість

Таблиця 1

Найбільші інвестори серед ТНК у промисловість України

Інвестор	Сума, млн. дол. США	Сфера вкладення капіталу
Pepsi Co (США)	250	Виробництво безалкогольних напоїв, мережа ресторанів Pizza
Компанія «Київстар GSM»	240	Телекомунікації. Роумінг більшості міст та автомагістралей України
Coca Cola (США)	230	«Кока Кола Амагіл Україна» (виробництво безалкогольних напоїв)
Компанія McDonald's	100	Заклади харчування, розширення власної мережі ресторанів швидкого обслуговування
Компанія GoldenTelecom	100	Телекомунікації. Об'єднання в одному операторі всіх доступних послуг зв'язку, що являє собою додаткову конкурентну перевагу на вітчизняному ринку
Компанія Cargill	85	Харчова промисловість, сільське господарство, торгівля. У 2000 р. розпочав роботу завод із виробництва олії потужністю 300 т. с
Корпорація Nestle	41	Кондитерська промисловість
Компанія Sun INBEW	40	Пивоварна промисловість
Нафтова компанія «ЛУКОЙЛ»	37	Нафтова галузь
BAT Industries PLC (Велика Британія)	35	Контрольний пакет акцій тютюнової фабрики в Прилуках, модернізація виробництва сигарет
Компанія Kraft Jacobs Suchard	20	Харчова промисловість, виробництво кондитерських виробів
Otis Elevator Ins (США)	17	UkrOtis (виробництво та обслуговування ліфтів)
Tetra Laval (Швеція)	7,6	Tetrarask Kiev (виробництво упаковки для харчових продуктів)
Siemens AG (Німеччина)	5,8	MTM Telecom (виробництво комунікаційного обладнання)

Джерело: розроблено автором за даними [3]

і сільське господарство мало привабливі для іноземних інвесторів, що призводить до їх відставання від міжнародного рівня. У багатьох країнах окремі галузі (металургія, повітряний транспорт, суднобудування, телекомунікації, енергетика) є закритими для іноземних інвестицій, оскільки вони реально чи потенційно становлять основу національної оборони і безпеки. Україна дозволила зарубіжним компаніям увійти в ці галузі.

По-п'яте, сукупні валютні резерви ТНК у кілька разів перевищують сукупні резерви всіх центральних банків світу, тому переміщення лише 1–2% маси грошей, що перебувають у їхньому володінні, цілком здатне змінити паритет національних валют [3].

Висновки з цього дослідження. Проаналізувавши стан та роль ТНК на світовому ринку торгівлі товарами і послугами, а також визначивши основні позитивні та негативні наслідки їх впливу на приймаючу країну, особливо це стосується України, необхідно виокремити декілька важливих моментів, які допоможуть максимально скористатися всіма перевагами діяльності ТНК на території нашої країни та мінімізувати вплив недоліків, які з нею пов'язані, а саме:

– діяльність ТНК владою приймаючої країни необхідно обов'язково розцінювати з позиції наслідків, як позитивних, так і негативних;

– розробляючи регулятивні документи відносно ТНК, необхідно виходити насамперед із національних інтересів країни і враховувати можливі наслідки щодо національної безпеки країни;

– участь ТНК у розробці спільної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним засобом налагодження відносин країни з ТНК, ніж протекціоністська політика;

– можливості ТНК щодо залучення іноземного капіталу дають змогу зменшити безробіття в приймаючій країні, позитивно впливати на переміщення великих виробничих ресурсів;

– необхідно виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні для національної економіки галузі і обмежуючи – у стратегічно важливі для економічної безпеки країни галузі;

– всі відносини з іноземними інвесторами, ТНК мають бути чітко прописані в міжнародних угодах та нормативно-правових актах приймаючої країни: ТНК передусім виходить із власної вигоди, а вже потім пристосовується до вимог держави;

– намагатись нівелювати використання ТНК як форми переказу капіталів трансфертних цін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко В.Г. Фінансові механізми транснаціональних корпорацій у системі сучасної світової економіки / В.Г. Карпенко / Наукові праці НДФІ. – 2009. № 1 (46). – С. 42.
2. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектору національної економіки України / В.В. Македон // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 250–258.
3. Мекшун П.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічну безпеку держави / П.В. Мекшун // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 4. – С. 157–162.
4. Одягайло Б.М. Міжнародна економіка: [навч. посіб.] / Б.М. Одягайло. – К.: Знання, 2005. – С. 369–370.
5. Офіційний сайт журналу Forbes. The world's biggest public companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.com>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org.